

GDO YASAĞI NE GETİRİYOR? NE GÖTÜRÜYOR?

Dünyadaki tüm biyogüvenlik yasalarının amacı modern GDO'ları ve ürünlerini yasaklamak değil, bu teknolojinin kullanımını bilimsel esaslar çerçevesinde düzenlemektir. Bizde ise başından beri "...yassak hemşerim!" mantığı ile hareket edildiği için, "kaş yapalım derken göz çıkarılmış" ancak bunun tarımsal üretim ile gıda sektörleri üzerindeki olumsuz etkileri göz ardı edilmiş ve edilmeye devam etmektedir.

Aslında bu yazı [tarlasera](#)'nın Eylül 2010 sayısında çıkan "Biyogüvenlik Kanunu Ne Getiriyor? Ne Götürüyor?" başlıklı yazının ardından geçen bir buçuk yılın bir tür muhasebesi olarak da algılanabilir. Nitekim o yazıda, Biyogüvenlik Kanunu'nun aslında biyogüvenlikle ilgili gerekleri yerine getirmedeğini, bırakın AB müktesebatıyla uyumlu olmayı, dünyada eşi benzeri olmayan, bizzat

Prof. Dr. Selim Çetiner

Sabancı Üniversitesi
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi
selim.cetiner@tarlasera.com

kendi içerisinde çelişkileri barındıran bir kanun olduğunu yazmıştım.

İlk yazıda anlatmaya çalıştığım üzere dünyadaki tüm biyogüvenlik yasalarının amacı modern biyoteknoloji yöntemleriyle elde edilmiş organizmaların ya da bu organizmalardan elde edilmiş ürünlerin insan sağlığı ve çevre açısından olası olumsuz etkilerini bilimsel esaslara göre belirleyerek bu olumsuzluklara engel olmaktır. Yani amaç GDO'ları ve ürünlerini yasaklamak değil, bu teknolojinin kullanımını bilimsel esaslar çerçevesinde düzenlemektir. Bizde ise başından beri "...yassak hemşerim!" mantığı ile hareket edildiği için, bu yasağın ne getirip ne götüreceği hesaplanmadan yasal düzenlemeler yapılmış, diğer bir anlatımla "kaş yapalım derken göz çıkarılmış" ancak bunun tarımsal üretim ile gıda sektörleri üzerindeki olumsuz etkileri göz ardı edilmiş ve edilmeye devam etmektedir.

GDO yasağını Biyogüvenlik Kanunu'nun uygulamaya girdiği 26 Eylül 2010 tarihiyle sınırlamak doğru olmaz. İlk yasağın, 26 Ekim 2009 tarihinde ansızın Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe sokulan "Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik" ile getirilmiştir. Her ne kadar, GDO karşıtı tüm gruplar ve köşe yazarları o tarihlerde "... hükümet GDO ithaline izin verdi..." gibi yaygara kopardılarsa da aslında o yönetmelik ile yapılan/yapılmaya çalışılan GDO'ların ithalini yasaklamaktı. Nitekim Bakanlığın 27 Ekim 2009 tarihli basın duyurusunun yanında gerek Tarım Bakanlığı yetkililerinin beyanatları gerekse yönetmelikle getirilen koşullar nedeniyle GDO ithalatının bıçak gibi kesilmesi bu yasağın somut kanıtlarıydı.

Henüz Biyogüvenlik Kanunu çıkarılmadan böyle bir yönetmelik çıkarılması hukuken de tartışmalıydı. Nitekim Danıştay 20 Kasım'da yönetmeliğin 11. ve 20. maddelerinin yürütmesine durdurdu. Bunun ardından Bakanlığın yürütmeyi durdurmaya karşı yaptığı itirazı bu kez aynı Danıştay haklı buldu. Hukukçu olmadığımız için bu kararları yorumlamak durumda değilim. Ancak, ortak yurttaşlık bilgisi dersi alan herkes, Kanundan önce yönetmelik çıkarılmasının biraz garip olduğunu görebilir sanırım.

Gariplikler bununla sınırlı kalsa neyse. Bakınız, Tarım Bakanlığı 2 Kasım 2009 tarihinde GDO analizi yapıla-

cak 27 ürünün ismini açıklıyor; yine aynı gün 4 Tarım İl Müdürlüğü'ne analiz laboratuvarı kurun diye talimat gönderiyor. Değerleri okuyucular, dikkatiniz çekmek isterim ki kurulması istenen kamp çadırı değil! GDO analiz laboratuvarı!

GDO analiz laboratuvarı için uygun koşullara sahip bir laboratuvar mekanına (hatta analizlerin hassasiyetini sağlayabilecek birden fazla mekana), çoğu yurt dışından ithal edilecek alet-ekipmana, kimyasallara ve test kilerine, en önemlisi de bu konuda eğitilmiş insan gücüne gereksinim bulunduğunu hatırlatmak isterim. Yerimiz kalırsa bu konudaki sıkıntıların değerlendirilmesini bilahare yapacağım.

GDO analizi yapılması talimatı verilen 27 ürün de hayli enteresan; bu listeyi hazırlayanların GDO'lar konusunda nasıl bir eğitim almış oldukları ya da bu listeyi hangi kriterlere göre hazırladıkları da diğer önemli bir soru! Dünyanın hiç bir ülkesinde piyasada bulunmayan ürünler, GDO analizine tabi tutulmak üzere listeye konulmuş. Nasıl olduysa, Bakanlık yetkilileri 9 Kasım'da analiz laboratuvarlarını yetersiz olduğunu fark edip 27 ürünü 9'a indiren yeni bir talimat gönderdi!

Tabii GDO analizi yapılmak üzere gemiyle gelen ürünlerin ne şekilde örneklendiği kısmını unutmamak gerekir. Eğer yüzde 0.9 eşik değeri belirlemediyseniz 30 bin tonluk gemiden almanız gereken örnek sayısı Türkiye'deki tüm analiz laboratuvarlarının altından kalkabileceğinin üzerinde! Amacınız gerçekten analiz yapmaksa tabii! Şunun da hatırlanmasında yarar var her yıl Türkiye'ye ithal edilen soya ve türevleri 1.5 milyon ton mertebesinde, bunların hepsi de GDO üreten ülkelerden geliyor.

Komedinin devamı da var: Bakanlık 20 Kasım 2009'da, yani yönetmeliğin yayımlanmasının ardından daha 1 ay geçmeden ani bir kararla, 26 Ekim'den önce "kontrol belgesi" almış bulunan ve "AB kriterlerine uygun" olan GDO'ların 1 Mart 2010'a kadar ithalini serbest bıraktı. "Göç gide gide düzeler" mantığı ile çıkarılan GDO yönetmeliğinin daha mürekkebi kurumadan 3-4 kez değiştirildiğini ve bazı maddelerinin de Danıştay tarafından birkaç kez iptal edildiğini unutmayınız lütfen.

Şimdiye kadar anlattıklarımın, bu Yönetmelik ile GDO ithalatının neden de facto ya da fiilen yasaklanmış olduğunu söylediğimi görmüşsünüzdür umarım. Ama ben yine de hem bu ilk Yönetmelikle, hem de bunun ardın-

dan 26 Mart 2010 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan ve 26 Eylül 2010 tarihinde yürürlüğe giren Biyogüvenlik Kanunu ve bunu esas alan uygulamaya yönelik diğer Yönetmelik ve talimatların neler getirdiğini özetle hatırlamak istiyorum.

Öncelikle, bu kanunu hazırlayanlar insan yaşamının GDO'larca tehdit edildiği varsayımından hareket etmişlerdir. Yani, Thomas Hobbes'ın Leviathan'ı bir kez daha korku siyasetiyle amaçlarına ulaşmak isteyen bürokratlarımızın rehberi olmuştur.

Nitekim Kanunla kurulmuş bulunan Biyogüvenlik Kurulu, 7'si bürokrat 9 kişiden oluşmakta ve GDO ithal izinleri bu kurul tarafından verilmektedir. Biyogüvenlik Kurulu izinleri için gerek duyulduğunda görüş alınması öngörülen "bilimsel komite"lerin kimlerden oluştuğu ise kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Bununla

beraber, gerek kanunda gerekse yönetmelikte kullanılan tanımlar altına imza atmış olduğumuz uluslararası anlaşmalardaki ve AB mevzuatındaki tanımlardan önemli ölçüde farklılık göstermekte, dolayısı ile uygulamaları farklı yorumlara açık hale getirmektedir.

Keza, başvuru sahibinin "ithalatçı veya gen sahibi" olarak tanımlanması, hem belirsizlik hem de uygulanamaz bir durum ortaya koymakla beraber kanununa ters bir uygulamayla ithal izni verilmesi gibi "absürd" bir uygulama getirmiştir. Diğer bir anlatımla, şimdiye kadar verilen izinler için ne ithalatçı ne de gen sahibi başvuruda bulunmuştur.

Hâlbuki başta AB ülkeleri olmak üzere tüm gelişmiş ülkelerde GDO'ların üretimi ile gıda ve yem amaçlı tüketilmek üzere ithali için başvuruyu gen sahibi yapar. Bunun, nedeni de gayet açıktır: Gerekli izin verildikten sonra piyasaya sürülen GDOların izlenmesi ve ortaya herhangi bir sorun çıktığı zaman bununla ilgili acil tedbirlerin alınması gen sahibinin yükümlüğü altındadır.

Bunun yanında, başvuru sahibinden istenen teknik bilgiler gerek Cartagena Biyogüvenlik Protokolü gerekse ilgili AB tüzüğünden farklı daha doğrusu karşılanamaz nitelikte olup, bu mevzuatı hazırlayanların konunun teknik boyutlarına da vakıf olmadıklarını göstermektedir. Bu nedenle, şimdiye kadar verilen ithal izinleri yasal ve bilimsel dayanaktan yoksun olarak verilmiş olmaktadır. Biyogüvenlikle ilgili mevzuatın en sıkı olduğu ülkelerinde dahi bebek mamalarında GDO kullanımının yasaklanması söz konusu değildir. Bu yasağı getirenlerin, konuya

biyogüvenlik çerçevesinden değil duygusal ve kişisel tercihlerle yaklaştıklarını göstermektedir.

Şimdiye kadar gördüğümüz, AB mevzuatıyla çelişkili diğer bir uygulama da şimdiye kadar izin verilen GD ürünlere sadece yem amaçlı kullanım için izin verilmiş olmasıdır. Halbuki AB'de "Amflora" patatesi hariç tüm GD ürünlerine gıda ve yem amaçlı izin verilmiştir. Bunun nedeni de insan sağlığı için risk taşıyabilecek ürünlerin

köpek maması yapımında bile kullanılamayacağı gerçeğidir.

Bizdeki traji-komik uygulamalardan birisi de yüzde 0.9 eşik değeri üzerinde GDO içeren ürünlerin etiketlenmesi zorunluluğudur. Aslında, bu Biyogüvenlik Kanunu'nun AB mevzuatıyla uyumlu az sayıdaki maddesinden biridir. Ne var ki, gıdalarda GDO kullanımına izin verilmediği için bu tüketiciler için pek bir anlam ifade etmemektedir.

Görünen o ki şimdiye kadar, GDO'ların sadece hayvan yemi olarak kullanılmasına izin verildiğine göre etiketleme zorunluluğu da sadece okur-yazar hayvanlarımıza yönelik bir anlam taşımaktadır!

Kanunla transgenik hayvan ve bitki üretiminin yasaklanmış olması da bilimsel gerçeklerden uzak bu yaklaşımın Türkiye'deki çiftçilerin bu teknolojiye erişimini engelleyerek dünya ile rekabetlerini zora sokmaktadır. Bu ürünlerin üretilmesini yasaklanmış olması, bu konuda yürütülen transgenik bitki geliştirme araştırmalarını da anlamsız ve gereksiz hale getirmektedir.

Tabii tekrar hatırlatmakta yarar var: Biyogüvenlik Kanunu dünyanın hiçbir gelişmiş ülkesinde olmayan ağır para cezalarının yanında, 5-12 yıl arasında değişen hapis cezaları getiriyor. Bu sadece, GDO ithal eden ticaret erbabı ile sınırlı değil. Üniversitelerdeki araştırmacılar da bu yasaklardan ve ağır cezalardan nasiplenmiş durumda. Biyogüvenlik Kanunu gereği, yetkili mercilerden izin almadan hali hazırda araştırma yapan çoğu araştırmacılar, aynı şekilde Kanundaki tanımlamalara göre GDO ve ürünü kapsamına giren organizma ve enzimlerle çalışan araştırmacılar da aslında kanun dışı faaliyet gösterir konuma düşmüş bulunuyor.

Bu yazıda, sizlere Biyogüvenlik Kanununu, daha doğrusu yasaklarının neler getirdiğini anlatmaya çalıştım. Bundan sonraki yazıda ise bu kanun ve uygulamalarının neler götürdüğünü, yani biyogüvenlik ile ilgili mevzuatla gelen yasaklamaların ekonomik olarak neler götürdüğünü rakamsal verilerle anlatacağım.